

Економічна система суспільства

Виконав студент 1 курсу групи 3.2 Даниленко Владислав
Вікторович

Економічні потреби суспільства, їх суть та структура

Потреби як визначальний фактор поведінки економічних суб'єктів є однією з фундаментальних категорій економічної науки.

Потреба – це нужда в чому-небудь, об'єктивно необхідному для підтримки життєдіяльності і розвитку людини, колективу, нації, суспільства в цілому.

Економічні потреби – це внутрішні мотиви функціонування та розвитку суспільного виробництва для досягнення конкретних економічних результатів. Потреби відображають внутрішні спонукальні мотиви діяльності людей і утворюють складну систему, яку можна структурувати за різними критеріями, виділяють:

- **біологічні потреби**, зумовлені існуванням та розвитком людини як біологічної істоти (їжа, одяг, житло тощо);
- **соціальні потреби**, зумовлені соціальною (суспільною) природою людини (спілкування, суспільне визнання, самореалізація тощо);
- духовні потреби (творчість, самовдосконалення, самовираження тощо).

Незважаючи на певні відмінності, всі три моделі виокремлюють потреби порівняно нижчого порядку (первинні) та потреби вищого порядку (вторинні). Згідно з наведеною ієрархією потреб вищі запити людини не виступають на перший план доти, доки не будуть задоволені найнагальніші. Задоволення первинних потреб породжує бажання задовольнити наступні за вагомістю (вторинні) потреби, які стають рушійною силою свідомої діяльності.

Засоби задоволення людських потреб називаються благами

Розрізняють такі блага:

- **неуречевлені** (сонячне світло, здоров'я, спілкування, знання) й уречевлені (дари природи, а також продукти праці: їжа, одяг, житло тощо);
- **неекономічні** (необмежені, їхні обсяги перевищують наявні людські потреби) та економічні (обмежені, обсяги яких менші за існуючі потреби).

Економічні потреби – це потреби в економічних благах. Задоволення економічних потреб виступає внутрішнім спонукальним мотивом виробництва, розподілу, обміну та споживання у рамках певної системи соціально-економічних відносин.

Носіями економічних благ виступають найрізноманітніші товари та послуги.

В їхній сукупності розрізняють:

- **споживчі блага** (товари та послуги, призначені для безпосереднього задоволення людських потреб) і виробничі блага (товари та послуги, призначені для виробництва споживчих благ);
- **матеріальні блага** (товари та послуги сфери матеріального виробництва)
- **нематеріальні блага** (створюються у сфері нематеріального виробництва);
- теперішні блага (перебувають у безпосередньому користуванні економічних суб'єктів) і майбутні блага (товари та послуги, якими економічні суб'єкти зможуть скористатися у майбутньому) тощо.

Класифікація економічних потреб

За характером виникнення:

- **первинні** (базові), пов'язані з самим існуванням людини: їжа, одяг, безпека, житло тощо;
- **вторинні**, виникнення та зміна яких зумовлені розвитком цивілізації: модний одяг, комфортне житло, інформація та ін.

За засобами задоволення:

- **матеріальні** (потреби в матеріальних благах);
- **нематеріальні** (духовні потреби).

За нагальністю задоволення:

- **першочергові** (предмети першої необхідності);
- **другорядні** (предмети розкоші).

За можливостями задоволення:

- **насичені, вгамовані** (мають чітку межу і можливість повного задоволення);
- **ненасичені, невгамовні** (не можуть бути задоволені повністю, не мають меж насичення).

За участю у відтворювальному процесі:

- **виробничі** (потреби у засобах виробництва);
- **невиробничі** (потреби у споживчих благах).

За суб'єктами вияву:

- **особисті** (виникають і розвиваються у процесі життєдіяльності індивіда);
- **колективні, групові** (потреби групи людей, колективу);
- **суспільні** (потреби функціонування та розвитку суспільства в цілому).

За кількісною визначеністю та мірою реалізації:

- **абсолютні** (перспективні потреби, які мають абстрактний характер і є орієнтиром економічного розвитку);
- **дійсні** (формується залежно від досягнутого рівня виробництва і є суспільною нормою для певного періоду);
- **платоспроможні** (визначаються платоспроможним попитом);
- **фактичні** (задовольняються наявними товарами та послугами).

Економічний закон зростання потреб

Всезагальний економічний закон зростання потреб відображає внутрішньо необхідні, суттєві й сталі зв'язки між виробництвом та споживанням, потребами та існуючими можливостями їхнього задоволення.

Відповідно до цього закону безперервний розвиток потреб є рушійною силою економічного та духовного прогресу людства, що, у свою чергу, стимулює появу дедалі нових і нових потреб.

Вирішення протиріччя між невгамовністю та безмежністю потреб і обмеженістю ресурсів породжує проблему вибору й визначає мету економічної діяльності.

Економічні інтереси: сутність, суб'єкти, класифікація

У реальній дійсності потреби набувають конкретної форми інтересів.

Інтерес (від лат. *iteresse* – мати важливе значення) – форма вияву потреби, усвідомлення прагнення людини до задоволення її.

Економічні інтереси – усвідомлене прагнення економічних суб'єктів задовольнити певні потреби, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності.

Суб'єкти економічних інтересів – окремі індивіди, сім'ї, домогосподарства, колективи, групи людей, держава, суспільство в цілому.

Об'єкти економічних інтересів - економічні блага (товари, послуги, інформація тощо).

Економічні потреби та інтереси взаємопов'язані:

Економічні інтереси:

- є формою вияву економічних потреб;
- відображають певний рівень та динаміку задоволення економічних потреб;
- спонукають економічних суб'єктів до діяльності для задоволення потреб.

Економічні інтереси суспільства можуть бути класифіковані за різними критеріями:

За суб'єктами:

— особисті; – колективні, групові; – суспільні.

За нагальністю, важливістю:

— головні, першочергові; – другорядні.

За часовою ознакою:

— поточні; – перспективні.

За об'єктами:

— майнові; – фінансові; – інтелектуальні тощо.

За ступенем усвідомлення:

— дійсні; – уявні.

Суб'єкти економічних відносин є виразниками специфічних економічних інтересів.

У ринковій економіці:

—**економічні інтереси домашніх господарств спрямовані** на максимізацію корисності благ з урахуванням існуючих цін та доходів;

—**економічні інтереси підприємців** спрямовані на максимізацію прибутку, зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності продукції;

—**економічні інтереси держави спрямовані на реалізацію** потреб суспільства в цілому.

Рушійні сили економічного розвитку — взаємодія потреб та інтересів економічних суб'єктів.

Потреби у свідомості людини перетворюються на інтерес або мотив спонукальної цільової дії. Мотив від латинського *movere* означає "приводити в рух", "штовхати". Мотив у літературі використовується у значенні усвідомленого спонукання.

Спонукування економічних суб'єктів до певних дій породжує конкретний результат у вигляді задоволення, часткового задоволення або незадоволення потреби, утворюючи, таким чином, логічний ланцюжок активної діяльності.

Отже, суперечлива взаємодія виробництва та споживання, інтересів і потреб є рушійною силою соціально-економічного розвитку

Економічна система, її сутність та основні структурні елементи

Система - це сукупність взаємопов'язаних і розміщених у належному порядку елементів певного цілісного утворення.

Кожній системі притаманні такі властивості: цілісність, упорядкованість, стійкість, саморух та загальна мета.

Економіка будь-якої країни функціонує як багатовимірна система, що складається з великої кількості різних взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів, які розвиваються відповідно до спільних для всієї системи законів.

Економічна система - це сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства.

Відомий американський економіст П. Самуельсон визначає будь-яку економічну систему, незалежно від її соціально-економічної форми, як таку, що має відповідати на три запитання: **Що? Як? Для кого?**

Важливою характеристикою економічної системи є визначення її структурних елементів. Економічна система складається з трьох основних елементів: продуктивних сил, економічних відносин і механізму господарювання.

Продуктивні сили — це сукупність засобів виробництва, працівників з їхніми фізичними і розумовими здібностями, науки, технологій, інформації, методів організації та управління виробництвом, що забезпечують створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб людей.

Продуктивні сили становлять матеріально-речовий зміст економічної системи, є найважливішим показником і критерієм досягнутого нею рівня науково-технічного прогресу і продуктивності суспільної праці.

Економічні відносини — це відносини між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних та нематеріальних благ.

Система економічних відносин складається з: **техніко-економічних, організаційно-економічних, соціально-економічних відносин.**

Техніко-економічні відносини – це відносини між людьми з приводу використання ними знарядь та предметів праці у процесі виробництва, за допомогою яких вони впливають на сили природи і створюють необхідні життєві блага.

Організаційно-економічні відносини – це відносини між людьми з приводу застосування способів і методів організації та управління суспільним виробництвом: відносини обміну діяльністю між людьми, спеціалізація праці, кооперування, концентрація та комбінування виробництва.

Соціально-економічні відносини – відображають відносини власності в економічному значенні цього поняття. Відносини власності визначають - спосіб поєднання працівника з засобами виробництва та зумовлюють історичну специфіку економічної системи, її соціальну структуру, систему влади.

Господарський механізм є структурним елементом економічної системи, що складається із сукупності форм і методів регулювання економічних процесів та суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів, економічних важелів, правових норм та інституційних утворень.

Найважливіша функція господарського механізму – забезпечення динамічної рівноваги в суспільному виробництві й насамперед між виробництвом та споживанням, попитом і пропозицією.

Типи економічних систем

Людству відомі різні економічні системи, які сформувалися в процесі тривалого історичного розвитку. Їх можна класифікувати за відповідними критеріями. Найпоширенішою в економічній науці є класифікація економічних систем за двома ознаками:

- за формою власності на засоби виробництва;
- за способом управління господарською діяльністю

На основі цих ознак розрізняють такі типи економічних систем: традиційну, ринкову, командну, змішану.

Традиційна економічна система властива слаборозвинутим країнам. Вона характеризується багатуукладністю економіки, збереженням натурально-общинних форм господарювання, відсталою технікою, широким застосуванням ручної праці, нерозвиненою інфраструктурою, найпростішими формами організації праці і виробництва, бідністю населення. На соціально-економічні процеси значний вплив справляють освячені століттями традиції та звичаї, релігійні та культові цінності, кастовий і соціальний поділ населення.

Ринкова економічна система (економіка капіталізму вільної конкуренції) характеризується пануванням приватної власності на інвестиційні ресурси, передбачає функціонування великої кількості діючих виробників і покупців товарів, свободу вибору підприємницької діяльності, особисту свободу всіх економічних суб'єктів, однаковий доступ їх до ресурсів, науково-технічних досягнень, інформації. Всі макро- та мікроекономічні процеси (розподіл ресурсів, ціноутворення, створення доходів тощо) регулюються ринковим механізмом на основі вільної конкуренції. Втручання держави в економічні процеси виважене. Усі економічні рішення приймаються ринковими суб'єктами самостійно на свій страх і ризик.

Командна економічна система базується на пануванні державної власності, одержавленні та монополізації народного господарства, централізованому директивному плануванні виробництва і розподілі ресурсів, не визнає реальних товарно-грошових відносин, конкуренції і вільного ціноутворення, їй притаманні висока затратність виробництва, несприйнятливість до НТП, зрівняльний розподіл результатів виробництва, відсутність матеріальних стимулів до ефективної праці, хронічний дефіцит (особливо товарів народного споживання) тощо.

Власність як економічна категорія

Власність - складна і багатогранна категорія, яка виражає всю сукупність суспільних відносин - економічних, соціальних, політичних, національних, морально-етичних, релігійних тощо. Вона займає центральне місце в економічній системі, оскільки зумовлює спосіб поєднання робітника із засобами виробництва, мету функціонування і розвитку економічної системи, визначає соціальну структуру суспільства, характер стимулів трудової діяльності і спосіб розподілу результатів праці.

Привласнення - процес, що виникає у результаті поєднання об'єкта і суб'єкта привласнення, тобто відношення суб'єкта до певних речей як до власних. Привласнення формує і виражає конкретну рису тієї або іншої форми власності та її видів.

Головним об'єктом привласнення в економічній системі, який визначає її соціально-економічну форму, цілі й інтереси є привласнення засобів виробництва і його результатів.

Власність - це сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення засобів виробництва та його результатів

Категорія "привласнення" породжує категорію „відчуження”

Відчуження - це позбавлення суб'єкта права на володіння, користування і розпорядження тим чи іншим об'єктом власності.

Привласнення і відчуження — парні категорії, які існують одночасно. Привласнення певного об'єкта власності одним суб'єктом одночасно означає відчуження його від іншого суб'єкта.

Відносини власності утворюють певну систему, що містить у собі три види відносин:

- відносини з приводу привласнення об'єктів власності (Відносини привласнення передбачають повне відчуження об'єкта власності певним суб'єктом від інших суб'єктів, тобто економічні відносини між людьми, які характеризують їхнє ставлення до речей (насамперед засобів виробництва) як до власних);

- відносини з приводу економічних форм реалізації об'єктів власності (Відносини з приводу економічних форм реалізації власності є відображенням корисності чи прибутковості об'єкта власності для суб'єкта власності (одержання прибутку, ренти, процента, зарплати, дивідендів, гонорару тощо);

Об'єкти власності – це все те, що можна привласнити чи відчужити. (Засоби виробництва, нерухомість (будинки і споруди, відокремлені водні об'єкти, багаторічні насадження тощо), природні ресурси (земля, її надра, ліси, води тощо), предмети особистого споживання, гроші, цінні папери, дорогоцінні метали та вироби з них, інтелектуальна власність, тобто духовно-інтелектуальні, інформаційні ресурси та продукти (твори літератури і мистецтва, досягнення науки і техніки, відкриття, винаходи, ноу-хау, інформація, комп'ютерні програми, технології тощо), культурні та історичні цінності, робоча сила).

Суб'єкти власності – це персоніфіковані носії відносин власності. (Окрема особа (індивідуум) - людина як носій майнових і немайнових прав та обов'язків; юридичні особи - організації, підприємства, установи, об'єднання осіб усіх організаційно-правових форм; держава в особі органів державного управління, муніципалітети (органи місцевого управління та самоврядування)).

Власність має і правовий аспект, виступаючи як юридична категорія. Юридичний аспект власності реалізується через право власності.

Право власності — це сукупність узаконених державою прав та норм економічних взаємовідносин фізичних і юридичних осіб, які складаються між ними з приводу привласнення й використання об'єктів власності.

Користування. Виражає економічні відносини власності з приводу виробничого чи особистого використання корисних властивостей її об'єктів відповідно до функціонального призначення останніх.

Розпорядження. Вища і всеохоплююча категорія прав власності, яка передбачає, що розпорядник об'єкта є його повним власником, а отже, має право самостійно вирішувати долю певного об'єкта (використовувати, продавати, обмінювати, здавати в оренду, дарувати, ліквідувати тощо) або делегувати таке право іншим суб'єктам ринкової системи.

Отже, між власністю як економічною і як юридичною категоріями існує тісний взаємозв'язок.

Власність як економічна категорія виражає відносини між людьми з приводу привласнення об'єктів власності й перш за все засобів виробництва та його результатів.

Типи, форми і види власності

Існують два підходи до класифікації форм власності: вертикально- історичний і горизонтально-структурний. Вертикально-історичний підхід визначає історичні форми власності, які зароджуються у процесі тривалої еволюції суспільства, а зміни однієї форми власності іншою. Історичні форми власності: Первіснообщинна. Рабовласницька. Феодальна. Капіталістична. Кожному етапу розвитку людського суспільства відповідає певна форма власності, яка відбиває досягнутий рівень розвитку продуктивних сил, особливості привласнення засобів і результатів виробництва та основного суб'єкта, який концентрує права власності. Для первіснообщинної форми власності характерні однакові права всіх членів общини на панівний об'єкт власності - землю, а також на засоби праці й результати виробництва. Рабовласницька форма власності характеризується абсолютною концентрацією прав власності рабовласника на засоби виробництва, результати праці й на працівника (раба). Феодальна власність передбачає абсолютні права власності феодала на землю й обмежені права на працівника (селянина-кріпака). Капіталістична власність характеризується зосередженням прав власності підприємця на засоби та результати праці і відсутністю власності на найманого робітника, який має особисту свободу.

Умовами і критеріями означеної класифікації є рівень розвитку продуктивних сил, характер поєднання працівника із засобами виробництва, ступінь правочинностей суб'єкта на ресурси, результати й управління виробництвом, механізм розподілу доходу тощо.

I. Приватна власність — це такий тип власності, коли виключне право на володіння, користування і розпорядження об'єктом власності та отримання доходу належить приватній (фізичній чи юридичній) особі. Приватний тип власності виступає як сукупність індивідуально-трудової, сімейної, індивідуальної з використанням найманої праці, партнерської і корпоративної форм власності. Індивідуально-трудова власність характеризується тим, що фізична особа в підприємницькій діяльності одночасно використовує власні засоби виробництва і свою робочу силу. Якщо в господарстві використовується праця членів сім'ї, така власність має вигляд сімейної трудової власності (наприклад, фермерське сімейне господарство). Індивідуальний приватний власник може використовувати в господарстві й працю найманого робітника (постійно чи на сезонних роботах). Партнерська власність є об'єднанням капіталів або майна кількох фізичних чи юридичних осіб. З метою здійснення спільної підприємницької діяльності кожний учасник партнерського підприємства зберігає свою частку внесеного ним капіталу чи майна у партнерській власності. Корпоративна (акціонерна) власність - це капітал, утворений завдяки випуску і продажу акцій. Об'єктом власності акціонерного товариства, крім капіталу, створеного за рахунок продажу акцій, є також інше майно, придбане в результаті господарської діяльності. Особливість корпоративної власності полягає в тому, що вона поєднує риси приватної і суспільної власності. З одного боку, власники акцій є приватними власниками тієї частки капіталу, яка відповідає номінальній чи ринковій ціні їхніх акцій, а також доходу від них. Разом з тим, пересічні акціонери через розпорошеність пакета акцій не мають реального права на участь у розпорядженні капіталом акціонерного товариства. Реальне право на розпорядження й управління капіталом товариства мають лише ті, хто володіє контрольним пакетом акцій.

Суб'єкти суспільної власності відносяться один до одного як рівноправні співвласники. У цих умовах основною формою індивідуального привласнення стає розподіл доходу, а мірою його розподілу - праця. Суспільна власність існує у двох формах: державній і колективній. Державна власність - це така система відносин, за якої абсолютні права на управління і розпорядження власністю здійснюють органи (інститути) державної влади. Державна власність поділяється на загальнодержавну і муніципальну. Загальнодержавна власність - це спільна власність усіх громадян країни, яка не поділяється на частки і не персоніфікується між окремими учасниками економічного процесу. Власність необхідна державі для виконання економічних, соціальних і оборонних функцій. Об'єктами державної власності є природні ресурси (земля, її надра, ліси, води, повітряний простір), енергетика, транспорт, зв'язок, дороги, навчальні заклади, заклади національної культури, фундаментальна наука, оборонні та космічні об'єкти тощо. Муніципальна (комунальна) власність — це власність, яка перебуває в розпорядженні регіональних державних органів (області, міста, району тощо). Колективна власність поділяється на : 1) Кооперативна власність - це об'єднана власність членів окремого кооперативу, створена на добровільних засадах для здійснення спільної діяльності. Власність кооперативу формується в результаті об'єднання майна, грошових внесків його членів і доходів, одержаних від їхньої спільної трудової діяльності. Кожен член кооперативу має однакові права на управління та дохід, який розподіляється відповідно до внесеного паю і трудового вкладу членів кооперативу. 2) Власність трудового колективу - спільна власність, передана державою чи іншим суб'єктом у розпорядження колективу підприємства (на умовах викупу чи оренди), яка використовується відповідно до чинного законодавства. Колективна власність може існувати в різних видах залежно від джерела викупу. Якщо підприємство викуплене за рахунок накопиченого прибутку, то створюється неподільна власність колективу підприємства. Якщо підприємство було викуплено за рахунок особистих доходів його працівників, то утворюється пайова власність.

Дякую за увагу!